

Zpráva o šetření

ve věci diskriminace z důvodu světonázoru při poskytování vzdělání

S podnětem týkajícím se postupu střední a vyšší odborné zdravotnické školy X., se sídlem XXX (dále jen „VOŠ“) se na mě obrátila K. M., bytem YYY (dále jen „stěžovatelka“). V době podání podnětu byla stěžovatelka studentkou oboru „Nutriční asistent“. Tvrdila, že v rámci výuky ji vyučující nutí ochutnávat masové pokrmy, i když je informovala o tom, že je vegetariánka. Stěžovatelka vnímala nucení ze strany vyučujících jako nepřijatelné a cítila se diskriminována z důvodu svého světonázoru (vegetariánství).

Stěžovatelka se pokusila domluvit se školou na alternativním řešení a navrhla, že bude vařit bez ochutnávání nebo bude vařit z alternativních surovin. VOŠ takové postupy odmítla,¹ protože tvrdila, že ochutnávání masa není nucení k jeho „požívání“. Dále konstatovala, že ochutnávání uvařených pokrmů je nutné pro to, aby student „na základě degustace připravených pokrmů zhodnotil organoleptickou² i nutriční hodnotu výrobku. Náhrada masových výrobků není možná. Ochutnávka jídel je i v náplni práce diplomovaného nutričního terapeuta.³

Protože vzniklo podezření z diskriminace z důvodu světonázoru v oblasti poskytování vzdělání, rozhodla jsem se věc nezávisle a nestranně posoudit. Mým cílem bylo zejména přijmout zúčastněné strany ke smíru. Požádala jsem VOŠ o vyjádření k tvrzením stěžovatelky. Se žádostí o poskytnutí informací, které se týkají praktické výuky tohoto oboru ve zdravotnických zařízeních a následného uplatnění absolventů, jsem se obrátila i na Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále také „Ministerstvo školství“) a Fakultní nemocnici Z.⁴

V průběhu posuzování případu stěžovatelka zanechala studia na VOŠ. Přesto jsem považovala za důležité věc náležitě posoudit, především s ohledem na precedenční charakter případu. Dospěla jsem k závěru, že se VOŠ nedopustila nepřímé diskriminace při poskytování vzdělání. Požadavek na ochutnávání masových pokrmů sledoval legitimní cíl ve formě zajištění bezpečné nutriční výživy a dosažení adekvátního vzdělání studentů, které je nezbytné pro výkon práce nutričního terapeuta, odpovídá udělené akreditaci a požadavkům praxe pro výkon tohoto povolání; a zároveň to byl požadavek přiměřený a nezbytný. Důvody, které mě vedou k uvedenému závěru, vysvětluji podrobněji v této zprávě.

¹ Jednání se uskutečnilo 12. listopadu 2014 za účasti stěžovatelky, její tehdejší právní zástupkyně Z. C., ředitelky školy, třídní učitelky a vedoucí oboru.

² Pojem „organoleptický“ znamená „smyslový“. Organoleptické vlastnosti jsou tedy takové vlastnosti, které lze poznat smysly (chutí, čichem, zrakem). Srov. Maxdorf, s. r. o., Velký lékařský slovník. [online]. Praha © 1998-2016. [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://lekarske.slovníky.cz/o-nas>.

³ Dopis ze dne 15. října 2014, kterým ředitelka střední školy X. odmítla udělit výjimku z ochutnávání stravy, předložila stěžovatelka společně se svým podnětem. Dopis je součástí spisové dokumentace.

⁴ Fakultní nemocnice Z., adresa ZZZ, IČO zzz.

A - Předmět šetření

Posuzovala jsem, zda požadavek VOŠ, kladený na stěžovatelku stran ochutnávání masových pokrmů, naplnil skutkovou podstatu nepřímé diskriminace při poskytování vzdělání z důvodu světonázoru. Blíže jsem se zaměřila, zda zmíněný požadavek sledoval legitimní cíl a zda prostředky k dosažení tohoto cíle byly přiměřené a nezbytné ve smyslu § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona.⁵

Ve zprávě přitom rozlišuji situaci, kdy stěžovatelka požadovala výjimku v rámci přípravy k budoucímu povolání (poskytování vzdělání), od situace, kdyby stejnou výjimku požadovala při výkonu povolání po zaměstnavateli. Postavení studentky a zaměstnankyně může být podle konkrétních okolností jiné.

B - Skutková zjištění

B.1 Vyjádření střední a vyšší odborné zdravotnické školy X.

Dne 15. prosince 2014 jsem se setkala s ředitelkou VOŠ A. B. Ředitelka vnímala jako nejzávažnější problém aktuální nastavení studijního programu, který byl akreditován Ministerstvem školství, a obsahoval právě ochutnávání všech pokrmů bez výjimky. Stěžovatelka žádala výjimku z povinnosti ochutnávání jídel. Fázi ochutnávání ale ředitelka označila jako nezbytnou, protože nutriční terapeut působí při výdeji stravy, takže v rámci výkonu své práce musí připravené jídlo ochutnávat. Dalším aspektem, který je podle ní potřeba zohlednit, je praktická část výuky, která probíhá ve smluvních nemocnicích, zejména ve Fakultní nemocnici Z.

Na ředitelku jsem se obrátila opakovaně, přestože mě stěžovatelka informovala, že v průběhu posuzování případu zanechala studia. Vystala totiž otázka, zda se ředitelka setkala s podobným požadavkem u jiných studentů a jestli dosáhla smírného řešení.

Dopisem ze dne 13. října 2015 mě ředitelka informovala, že stěžovatelka byla v zimním období z důvodu nedostatečné docházky úspěšná pouze ve třech předmětech ze čtrnácti. Vysokou absenci měla už v době, kdy si stěžovala na ochutnávání masových pokrmů. Studia zanechala dne 4. února 2015. Ředitelka se setkala se třemi vegetariány, kteří ale požadavek respektovali a přistoupili na variantu jídlo „ochutnat, ale nepolknout“. Všichni úspěšně studium dokončili.

B.2 Vyjádření Ministerstva školství

Dopisem ze dne 11. března 2015 jsem se obrátila na Ministerstvo školství s následujícími otázkami:

(1) „Je nezbytnou součástí vzdělávacího programu ‚Diplomovaný nutriční terapeut‘ ochutnávání připravených a uvařených jídel? Splňuje podmínky akreditace, pokud by studenti při studiu jídla pouze vařili a výjimečně je neochutnávali?“

⁵ zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů

- (2) *Je možné při výkonu této práce (již po ukončení studia) v příslušném zařízení (např. v nemocnici) jídla pouze vařit a zabezpečovat jejich výdej, ale neochutnávat je?*
- (3) *Splňovalo by podmínky akreditace, pokud by studenti připravovali ve výjimečných případech předepsané masové pokrmy z alternativních vegetariánských surovin, např. sóje?“*

Dopisem ze dne 25. března 2015 Mgr. Jaroslav Fidrmuc, bývalý náměstek tehdejšího ministra, zodpověděl moje otázky následovně.

- (1) *„Nezbytnou součástí vzdělávacího programu ‚Diplomovaný nutriční terapeut‘ akreditovaného MŠMT dne 7. dubna 2014, pod č. j. MSMT-2563/2014, je obsah vzdělávání (učební osnova) předmětu Technologické cvičení. Cílem tohoto předmětu je, že absolvent uvedeného programu mj. ‚na základě degustace připravených pokrmů zhodnotí organoleptickou a nutriční hodnotu výrobků ... z masa jatečných zvířat, ryb a zvěřiny‘. Proto není možné omezit vzdělávání na pouhou přípravu pokrmů, bez jejich smyslového hodnocení.*
- (2) *Odpověď na tento dotaz nenáleží MŠMT, ale potencionálnímu zaměstnavateli absolventa dotčeného vzdělávacího programu. Lze si jen obtížně představit výkon práce nutričního terapeuta v popsaném duchu, neboli jen přípravu a výdej pokrmů bez smyslového zhodnocení jejich kvality.*
- (3) *Jak bylo uvedeno výše, s programem zdravotnického zaměření musí vyslovit souhlas Ministerstvo zdravotnictví. Pokud by s Vámi uvedeným návrhem (který lze podle našeho názoru v praxi realizovat poměrně obtížně) vyslovil souhlas tento orgán státní správy ve zdravotnictví, pak by byla splněna jedna z podmínek pro udělení akreditace programu MŠMT. Další podmínkou je získání souhlasného stanoviska Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání, které nelze předjímat.“*

B.3 Vyjádření Ministerstva zdravotnictví

Dopisem ze dne 11. března 2015 jsem se obrátila na Ministerstvo zdravotnictví s následujícími otázkami:

- (1) *„Je z pohledu Ministerstva zdravotnictví nezbytnou součástí vzdělávacího programu ‚Diplomovaný nutriční terapeut‘ ochutnávání připravených a uvařených jídel? Splňuje podmínky akreditace, pokud by studenti při studiu jídla pouze vařili a výjimečně je neochutnávali?*
- (2) *Je možné při výkonu této práce (již po ukončení studia) v příslušném zařízení (např. v nemocnici) jídla pouze vařit a zabezpečovat jejich výdej, ale neochutnávat je?*
- (3) *Splňovalo by z pohledu Ministerstva zdravotnictví podmínky akreditace, pokud by studenti připravovali ve výjimečných případech předepsané masové pokrmy z alternativních vegetariánských surovin, např. sóje?“*

Dopisem ze dne 19. března 2015 prof. MUDr. Josef Vymazal, DSc., náměstek ministra, zodpověděl moje otázky.

- (1) „Z pohledu Ministerstva je ochutnávání připravených a uvařených jídel nezbytnou součástí vzdělávacího studijního programu ‚Diplomovaný nutriční terapeut‘. Pro splnění akreditace je zabezpečení personálního a technického vybavení vč. zajištění odborné praxe. Výkon činnosti není součástí hodnocení akreditace.
- (2) U poskytovatelů zdravotní péče, kde bývá poměrně často pouze jeden nutriční terapeut, by výše uvedeným případným absolventem nebylo možné zajistit bezpečnou léčebnou výživu pro stravované klienty.
- (3) Součástí akreditovaného studijního programu Diplomovaný nutriční terapeut je, mimo jiné předmět, i Výživa člověka, kde se jednotlivé tematické celky zabývají výživovými požadavky v průběhu ontogenetického vývoje a jedním z nich je i alternativní výživa.

Akreditace studijního programu pro výkon zdravotnického povolání garantuje, že jeho absolvent splňuje teoretické a praktické dovednosti k výkonu dané odborné způsobilosti.“

B.4 Vyjádření Fakultní nemocnice Z

S ohledem na to, že VOŠ zdůraznila úlohu smluvních nemocnic, ve kterých by měli studenti vykonávat odbornou praxi, dopisem ze dne 11. března 2015 jsem požádala o vyjádření i Fakultní nemocnici Z. Zejména mě zajímaly odpovědi na následující otázky:

- (1) „Je z pohledu Fakultní nemocnice Z. nezbytnou součástí vzdělávacího programu ‚Diplomovaný nutriční terapeut‘ ochutnávání připravených a uvařených jídel? Jedná se o krok, který není možné opomenout? Nelze jídlo posoudit pouze na základě zhodnocení použitých surovin?“
- (2) Je možné při výkonu této práce (již po ukončení studia) jídla pouze vařit a zabezpečovat jejich výdej, ale reálně je neochutnávat? Splňuje takový postup požadavky na zajištění jídel v požadované kvalitě?“
- (3) Musí každé uvařené jídlo projít ochutnávkou, aby byla posouzena jeho nutriční hodnota? Posuzuje se nutriční hodnota jídla jen na základě ochutnání, nebo i na základě reálné energetické hodnoty (např. dle příslušných tabulek výživových hodnot)?“
- (4) Jak by postupovala Fakultní nemocnice Z., pokud by zaměstnanec na pozici diplomovaného nutričního terapeuta odmítl v rámci výkonu své práce ochutnávat připravená masová jídla a odůvodnil by to právě svým světovým názorem ve formě vegetariánství nebo veganství (za předpokladu, že by takový zaměstnanec byl ochoten masová jídla připravit).“

Dopisem ze dne 27. března 2015 uvedla Mgr. C. D., náměstkyně pro nelékařská zdravotnická povolání, že:

- (1) „[...] První ročník je charakteristický seznámením se základními činnostmi daného pracoviště, s organizací práce, zvláště se specifikací stravovacího provozu. V rámci praxe studenti stanovují, hodnotí správné technologické postupy přípravy pokrmů po stránce chuťové i vzhledové s důrazem na zachování nutriční hodnoty. Degustace připravených pokrmů patří k základním činnostem při praktické výuce. Zcela jistě by mělo dojít k propojení teorie s realitou praktické zkušenosti, což je

v případě přípravy stravy nutností. Na základě použitých surovin může nutriční terapeut jídlo pouze posoudit, odhadnout, domnívat se, že jde o vyhovující stav, ale bez závěrečného ochutnání pokrmu nelze jistotně postoupit pokrm jako vyhovující, nezávadný.

- (2) Vyhláška č. 55/2011 Sb., v platném znění uvádí, že nutriční terapeut mimo jiné kontroluje, metodicky vede a organizuje přípravu stravy v souladu s poznatky zdravé a léčebné výživy, zejména ve stravovacích provozech a v případě speciálních diet stravu připravuje. Stanovení pracovních povinností pro jednotlivé úseky Oddělení léčebné výživy jsou vymezeny R/OLV/1903 Harmonogram práce OLV. Požadovaná kvalita stravy je hodnocena nejen z hlediska dodržování norem, technologických postupů, ale i kontrolou organoleptických vlastností pokrmů, o němž je veden záznam v kuchyňské knize. Strava jako součást léčebné výživy musí dodat pacientovi potřebnou energetickou hodnotu, ale také uspokojit potřeby pacienta svými organoleptickými vlastnostmi, a to zejména u pacientů s vážnými chorobami, kde je zájem každého zdravotníka, aby byly uspokojovány jeho základní biologické funkce.*
- (3) Výživová hodnota potravin se stanovuje rozbořem nebo výpočtem na základě složení potravin nebo z literárních zdrojů. Energetická hodnota se vyjadřuje v kJ nebo kcal. Výživové údaje stanovují množství vybraných živin (bílkoviny, tuky, sacharidy, cukry, nasycené mastné kyseliny, sůl – mohou být doplněny jinými). Potraviny, pokrmy mají různé vlastnosti. Jsou dodavateli energetické hodnoty, plní funkci biologickou, uspokojují potřeby i svými vlastnostmi organoleptickými. Máme-li hodnotit jídlo, v konečné fázi přípravy před samotným výdejem pacientovi, nelze degustaci vynechat, jde o celkové, souhrnné zhodnocení. Jde o kuchyňskou úpravu stravy, dochucení jednotlivých pokrmů – viz odpověď na předchozí otázku.*
- (4) V samotné pracovní náplni nutričního terapeuta se uvádí, že zaměstnanec vykonává činnosti v souladu s platnými právními předpisy vztahujícími se k jeho kvalifikaci a jeho zařazení a vykonává činnosti v souladu s platnou interní dokumentací FN Z. Pracovní postup, ošetřovatelský a medicínský standard R/OLV/1903 Harmonogram práce OLV popisuje rozsah činností prováděných nutričním terapeutem ve stravovacím provozu. Průběžné ochutnávání stravy je nezbytnou součástí kontrolní činnosti nutričního terapeuta během celého dne. S/FN/0274 Stravování ve FN Z. uvádí, že dohotovené jídlo může být k samostatnému výdeji uvolněno až po kontrole nutričním terapeutem, který provede zápis do kuchařské knihy. K celkovému zhodnocení patří i kontrola organoleptických vlastností stravy, o čemž je veden zápis.*

B.5 Shrnutí skutečností, které považuji v daném případě za nesporné

Stěžovatelka uvádí, že je vegetariánkou. Pro úplnost sděluji, že mi nepřísluší jakkoliv tvrzení o víře či světonázoru ověřovat či dokonce zpochybňovat. Ve vztahu ke stěžovatelce platí vyvratitelná domněnka, že byla v rozhodné době vegetariánkou.

Stěžovatelka byla studentkou studijního programu „Nutriční asistent“, a to do 4. února 2015, kdy studia zanechala. S podmínkami vybraného akreditovaného studijního oboru (informace o povinných předmětech, náplni studia) se stěžovatelka mohla seznámit již před přijetím ke studiu, neboť jsou veřejně přístupné.

Se studiem tohoto studijního programu, resp. s navazujícím výkonem povolání souvisí ochutnávání všech pokrmů. Právě požadavek ochutnávání masových pokrmů považují všechny oslovené instituce za klíčový a nepostradatelný. Škola od uvedeného požadavku v případě stěžovatelky neustoupila.

C - Hodnocení věci ochránkyní

Pro posouzení situace stěžovatelky je důležité zabývat se nejdříve vegetariánstvím jako světonázorem, protože ve smyslu antidiskriminačního zákona může být světonázor diskriminačním důvodem. Následně je potřebné posoudit požadavek na ochutnávání jídel, který se vztahuje nejenom na praktickou část středoškolského studia, ale i na výkon zaměstnání.⁶ Antidiskriminační zákon upravuje i přípustné formy rozdílného zacházení, tedy situace, kdy může být požadavek, který se dotýká chráněného diskriminačního důvodu, s ohledem na určité okolnosti akceptovatelný. Proto je nezbytné zabývat se i možností, že se jedná o přípustnou formu rozdílného zacházení.

C.1 Světonázor, resp. světový názor jako diskriminační důvod

Pojmy „světonázor“ nebo „světový názor“ zmiňuje jak Listina základních práv a svobod, tak antidiskriminační zákon, který dokonce tuto vlastnost označuje jako diskriminační důvod. V právní úpravě nejsou tyto termíny zcela jasně vymezeny a s jejich významem se spojuje více definicí. Vodítka pro výklad tohoto pojmu nabízejí zejména komentářová literatura a zahraniční judikatura.

Dle čl. 15 Listiny je zaručena svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Dle komentářové literatury „každému je zaručena volnost zastávat či změnit svou víru, náboženské vyznání, obdobné světonázorové přesvědčení, či zůstat bez takového přesvědčení“.⁷ Dále upřesňuje, že obsahem pojmů přesvědčení nebo světonázor mohou být „stanoviska týkající se metafyzické reality, jejich osobní akceptaci a praxi z nich vycházející“ a je „důležité rozlišení skutečných náboženských vyznání a dalších přesvědčení, které spadají do rozsahu základního práva, od pouhých názorů a myšlenek“.⁸

S pojmem světonázor nebo přesvědčení pracuje i Evropský soud pro lidská práva, a to v souvislosti s čl. 9 Úmluvy,⁹ jež deklaruje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.¹⁰ Pod přesvědčení podle čl. 9 Úmluvy kromě klasických náboženství (křesťanství, judaismus, islám, buddhismus, hinduismus, sikhismus

⁶ Pokud se totiž jedná o akreditovaný studijní obor, potenciální zaměstnavatel přirozeně očekává, že absolventi příslušného oboru dosahují minimální úroveň znalostí a dovedností, jejichž výčet vychází právě z náplně studia.

⁷ Wagnerová, Eliška et al.. *Listina základních práv a svobod : komentář*. První vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 374 a násl.

⁸ Wagnerová, Eliška et al.. *Listina základních práv a svobod : komentář*. První vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 374 a násl.

⁹ sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

¹⁰ „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.“

apod.) řadí i nové náboženské organizace (Svědkové Jehovovi, Scientologická církev) i některé další filosofické a světonázorové směry: pacifismus, veganství, ateismus či pro-life (protipotratové) přesvědčení.¹¹ **Veganství**¹² je rovněž považováno za světonázor ve smyslu čl. 9 Úmluvy.¹³ Na rozdíl od veganství řešil Evropský soud pro lidská práva **vegetariánství** prozatím jen jako projev náboženství (buddhismu) v rámci případu *Jakóbski proti Polsku* (stížnost č. 18429/06).¹⁴

Obsahem pojmu světonázor a dalšími souvislostmi jsem se opakovaně zabývala v jiných předcházejících případech. V dalším proto plně odkazuji na případy zveřejněné v Evidenci stanovisek ochránce.¹⁵

C.2 Vegetariánství jako světonázor

Vegetariánství lze popsat jako filozofii neboli životní styl, který znamená odmítání masových produktů (jejich požívání nebo jiné využívání v běžném životě). Existuje více alternativních pojetí nebo odvozených forem, které mohou zahrnovat i další pravidla, např. odmítání mléčných produktů a vajec (laktovegetariánství) nebo akceptování mléčných výrobků a vajec (laktoovovegetariánství).¹⁶ Za nejpřísnější formou vegetariánství je považováno veganství, které odmítá jakýkoliv živočišný produkt v kterékoliv formě, např. v jídle, kosmetice, oblečení nebo jako součást obuvi.¹⁷ Základy vegetariánství a veganství vycházejí zejména z etických pohnutek, kterými je soucit se zvířaty. Mají se ale zohledňovat i ekonomické nebo ekologické aspekty.¹⁸

Pokud bych posuzovala věc ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva, stěžovatelka není přímo veganka a ani netvrdí, že se v jejím případě vegetariánství váže na náboženské vyznání. Ani jedno z výše uvedených rozhodnutí tedy nelze bez dalšího aplikovat.

¹¹ Wagnerová, Eliška et al.. *Listina základních práv a svobod : komentář*. První vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 374 a násl.

¹² Na základě rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva (která fungovala jako součást Evropského soudu pro lidská práva do poloviny devadesátých let 20. století) ve věci *W. proti Velké Británii* ze dne 10. 2. 1993, č. 18187/91. V tomto případě šlo o vězně, který měl pracovat s produkty, které byly testovány na zvířatech. Evropská komise pro lidská práva rozhodla, že je možné odmítnout manipulaci s produkty živočišného původu nebo produkty testovanými na zvířatech a takový projev podřadit pod rozsah čl. 9 Úmluvy (tj. svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání). Srov. Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 972.

¹³ Srov. Religion and Belief Discrimination in Employment - the EU law. Luxembourg: European Commission, 2006, p. 28-30. ISBN 92-79-03114-7.

¹⁴ Srov. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. prosince 2010, *Jakóbski proti Polsku* č. 18429/06, bod 45.

¹⁵ zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu světonázoru v oblasti přístupu ke zdravotní péči ze dne 11. února 2015, sp. zn. 4/2013/DIS, dostupná: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2608>

¹⁶ Srov. Schmidová, Sandra. Vegetariánství. In: *Viviente.cz* [online]. 21. 1. 2008. [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.viviente.cz/vegetarianstvi/>

¹⁷ „Veganství je způsob života, jehož snahou je v co největší možné a praktikovatelné míře vyloučit všechny formy využívání zvířat a krutosti páchané na zvířatech kvůli jídlu, oblečení nebo jakémukoli jinému účelu“. Blíže Vandrovcová, Tereza. Často kladené otázky o veganství. In: *Soucítě.cz* [online]. 20. 2. 2013. [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://soucitate.cz/casto-kladene-otazky-o-veganstvi-faq>

¹⁸ Srov. Česká televize. Německý megatrend – vegetariánstvím za záchranu planety. In: *Ceskatelevize.cz*. [online]. 19. 1. 2014. [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1052731-nemecky-megatrend-vegetarianstvim-za-zachranu-planety>

České soudy se prozatím nezabývaly vegetariánstvím jako potenciálním světonázorem. V této souvislosti ale zmíním rozsudek Nejvyššího správního soudu, který konstatoval, že: *„Zásady veganské stravy, které odmítají konzumaci potravin živočišného původu, takovým uceleným přesvědčením jsou. [...] Je také nepochybné, že zásady veganské stravy vyznává co do počtu relevantní skupina osob a že tyto zásady mají i svůj etický rozměr, vycházející z nenásilí vůči tvorům schopným cítit bolest.“*¹⁹

Podle Evropského soudu pro lidská práva pojem „přesvědčení“ zahrnuje v obecné rovině *„taková přesvědčení, která jsou hodna ochrany v demokratické společnosti a zároveň neodporují lidské důstojnosti ani základním lidským právům“*.²⁰ Závěry tohoto rozhodnutí v následujících letech opakovaně potvrdil.²¹

V jiném případě, ve kterém jsem se zabývala definicí světonázoru, jsem konstatovala, že *„světonázor, jakožto zakázaný diskriminační důvod (§ 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona), je komplementární ke kategorii víra a náboženství. [...] Světonázor proto musí mít náboženský, jinak spirituální, filozofický či etický kontext, jinými slovy jde o komplexní pohled na otázky bytí a jsoucna.“*²²

Ačkoliv se nejedná v posuzovaném případě o veganství, ale o vegetariánství, mám za to, že základní myšlenku výše zmíněného rozsudku Nejvyššího správního soudu lze na tento případ aplikovat; podpůrně lze rovněž použít i obecnější definici Evropského soudu pro lidská práva.

Domnívám se proto, že vegetariánství, které není motivováno náboženským vyznáním, lze považovat za světonázor ve smyslu ustanovení § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona.

C.3 Projevy forum internum a forum externum

Čl. 15 odst. 1 Listiny upravuje aspekty vnitřní autonomie každého jednotlivce v otázkách morálních, etických, náboženských či světonázorových, do níž nesmí stát absolutně zasahovat (tzv. forum internum), zatímco čl. 16 se zaměřuje na vnější projevy náboženského vyznání nebo víry, tzv. forum externum.²³

Z tohoto obecného dělení vychází i Evropský sud pro lidská práva, který dále pracuje s konceptem, že ne každý vnější projev padající pod forum externum, který se světonázorem (nebo s vírou) souvisí, bude podléhat ochraně čl. 9 Úmluvy. Již v minulosti Evropský soud pro lidská práva vysvětlil, že **vnější projevy, které nejsou přímým vyjádřením náboženského přesvědčení, nýbrž jsou jím pouze**

¹⁹ rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. května 2011, č. j. 2 Aps 3/2010-20. NSS, www.nssoud.cz

²⁰ rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 2. 1982, Campbell a Cosans proti Spojenému království, stížnost č. 7511/76, 7743/76, bod 36

²¹ Například v rozsudku velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 6. 2007, ve věci Folgerø proti Norsku, stížnost č. 15472/02, bod 84; nebo v rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 12. 1996, Valsamis proti Řecku, stížnost č. 21787/93, bod 25.

²² zpráva o šetření veřejné ochránkyně práv ze dne 11. února 2015, sp. zn. 4/2013/DIS, dostupná: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2608>

²³ Wagnerová, Eliška et al.. *Listina základních práv a svobod : komentář*. První vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 374 a násl.

motivovány či ovlivněny, nespadají pod čl. 9 Úmluvy.²⁴ I pokud se jedná o určité chování související s náboženským vyznáním nebo vírou, nemusí to ještě znamenat, že takový projev spadá pod rozsah čl. 9 Úmluvy, a tedy požívá ochrany. Každé jednání, které je určitým náboženstvím (toliko) dovoleno, nelze považovat za jeho projev.²⁵

Dalším krokem je proto zhodnocení, zda je projev spočívající v odmítání požívání masa a masových výrobků úzce spjat s vegetariánstvím a vyjadřuje jeho podstatu, nebo se jedná pouze o projev vegetariánstvím ovlivněný. Nelze totiž chránit naprosto všechny projevy motivované přesvědčením či náboženským vyznáním ve forum externum, tedy ve vnějším fóru, **ale pouze takové, které jsou pro dané přesvědčení či vyznání klíčové a jsou jím přímo coby (morální) povinnost vyžadované, tedy jednání, které je úzce provázáno s daným systémem víry.** Obecně tedy lze říci, že vnější projev musí mít reálnou a přímou spojitost se samotným systémem víry. Mělo by tedy jít o jednání daným systémem přímo vyžadované.

S ohledem na definici vegetariánství, byť nelze zohlednit všechny dostupné prameny, lze shrnout následující.

Vegetariáni v obecné rovině odmítají požívat maso a masové pokrmy a využívat produkty obsahující maso v běžném životě.²⁶ Považuji za důležité, že právě důsledné odmítání masových pokrmů se pravidelně uvádí jako základní pilíř vegetariánství. I když se v souvislosti s vegetariánstvím objevuje větší množství dalších doplňkových nebo upřesňujících pravidel, vycházejí ze základního požadavku absence produktů pocházejících z masa zvířat.

Domnívám se proto, že pokud vegetarián odmítne požívat masové pokrmy, lze tento projev jeho světonázoru považovat za klíčový ve smyslu čl. 9 Úmluvy. Zároveň to ale neznamená, že v určitých situacích nemůže být požadavek nerespektování tohoto požadavku přípustný a akceptovatelný.

C.4 Nepřímá diskriminace ve smyslu antidiskriminačního zákona

Pravidlo spočívající v povinnosti studentů ochutnat všechna uvařená jídla je navenek pravidlem pro všechny stejným. Takové pravidlo by ale mohlo nepříznivě dopadat právě na skupinu osob, která je vymezena diskriminačním důvodem (světonázorem ve formě vegetariánství).

Ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona se nepřímou diskriminací rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů uvedených v § 2 odst. 3 (tedy i z důvodu světového názoru) osoba znevýhodněna oproti ostatním.

²⁴ Srov. rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *Arrowsmith* proti Spojenému království ze dne 12. 10. 1978 č. 7050/75.

²⁵ Wagnerová, Eliška et al. *Listina základních práv a svobod : komentář*. První vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 396.

²⁶ Podobně, jako zdroje uvedené v části C.2 této zprávy, i v zahraničí se odmítání požívání masa považuje za hlavní projev vegetariánství. Srov. BBC Online Services. *Vegetarian recipes and information*. In: *Bbc.co.uk* [online], 2016. [cit. 14. 3. 2016] dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/food/diets/vegetarian>; resp. The Editors of Encyclopædia Britannica. *Encyclopædia Britannica (UK) Ltd. Vegetarianism*. In: *Britannica.com* [online], 2014. [cit. 14. 3. 2016] dostupné z: <http://www.britannica.com/topic/vegetarianism>.

Ustanovení § 3 odst. 1 věta druhá zakládá výjimku; nepřímou diskriminací není, pokud je ustanovení, kritérium nebo praxe objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.

Komentářová literatura dále upřesňuje, že „i cíle, který je legitimním, lze dosahovat pouze přiměřenými a nezbytnými opatřeními. S ohledem na konkrétní cíl by tedy bylo nutné zkoumat například vhodnost zvoleného opatření (tj. zda je vůbec způsobilé dosáhnout sledovaného cíle, zda ve skutečnosti nesleduje cíl jiný) a zda neexistuje jiné opatření, kterým je možné dosáhnout cíle efektivně bez toho, aby negativně dopadalo na skupinu osob vymezených diskriminačním znakem“.²⁷

Světónázor, který je komplementární kategorií k náboženství nebo víře, je v taxativním výčtu diskriminačních důvodů uveden na posledním místě. Přípustné rozdílné zacházení na základě tohoto důvodu může být v praxi častější než například z důvodu pohlaví nebo sexuální orientace.

Je proto nezbytné, abych se v souvislosti s podnětem stěžovatelky zabývala požadavkem na ochutnávání jídel z pohledu možné existence legitimního cíle a posouzení, zda se v tomto konkrétním případě jednalo o prostředek přiměřený a nezbytný k jeho dosažení.

C.5 Legitimní cíl

Legitimní cíl ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona může být obecný, ale i individuální. Studijní obor „*nutriční terapeut*“ připravuje studenty k výkonu nelékařského zdravotnického povolání. Budoucí zaměstnavatel, který bude v zásadě vždy poskytovatelem zdravotních služeb, oprávněně očekává, že absolvent tohoto studijního programu disponuje předepsanými schopnostmi a dovednostmi. Činnosti vykonávané nutričními terapeuty v přímé souvislosti s poskytováním zdravotní péče jsou ve smyslu zákona o zdravotních službách považovány za zdravotní služby.²⁸ I když není vyloučeno, aby s dosaženým vzděláním absolventi vykonávali jinou práci mimo systému poskytování zdravotních služeb, nelze opomenout skutečnost, že tento studijní obor primárně směřuje k pokrytí poptávky po nelékařských zdravotnických pracovnících.

²⁷ Kvasnicová, J., Šamánek, J. a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwers, 2015, str. 177.

²⁸ Zdravotními službami se rozumí poskytování zdravotní péče podle zákona o zdravotních službách zdravotnickými pracovníky a dále činnosti vykonávané jinými odbornými pracovníky, jsou-li tyto činnosti vykonávány v přímé souvislosti s poskytováním zdravotní péče (ve smyslu zákona č. 96/2004 Sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění pozdějších předpisů, je povolání nutričního terapeuta zdravotnickým povoláním.

Náplň studia, resp. akreditace daného oboru²⁹ je závazně stanovena a vychází i z prováděcí vyhlášky k zákonu o nelékařských zdravotnických povoláních,³⁰ která stanoví, že: „*Studium obsahuje praktické vyučování poskytující **dovednosti a znalosti** v léčebné výživě ve vztahu ke klinickým oborům uvedeným v písmenu a) bodu 3, a to ve zjišťování nutričních potřeb pacientů, v hodnocení stavu výživy, ve zpracovávání jídelních plánů, ve volbě vhodných výživových doplňků, v **přípravě a distribuci stravy** [...]“*

Dle vzdělávacího programu *Diplomovaný nutriční terapeut* akreditovaného MŠMT dne 7. dubna 2014, pod č. j. MSMT-2563/2014, je obsahem vzdělávání (učební osnovy) i předmět Technologická cvičení. Cílem tohoto předmětu je, že absolvent uvedeného programu mj. „*na základě degustace připravených pokrmů zhodnotí organoleptickou a nutriční hodnotu výrobků ... z masa jatečných zvířat, ryb a zvěřiny*“.³¹

Z vyjádření dotčených subjektů dále plyne, že účelem požadavku ochutnávání a degustace připravených jídel před jejich podáváním je „*smyslové zhodnocení kvality*“,³² „*zajištění bezpečné léčebné výživy pro stravované klienty (zdravotnických zařízení)*“³³ a „*vyhodnocení pokrmu jako vyhovujícího, nezávadného*“.³⁴

Pokud poměřuji právo na rovné zacházení stěžovatelky a sledovaný cíl, domnívám se, že právo stěžovatelky na rovné zacházení v přístupu ke vzdělávání a zohlednění jejího světonázoru ve formě vegetariánství nemůže převážet nad zájmem poskytovat pacientům nejlepší možnou a hlavně bezpečnou nutriční výživu, která může mít výrazný vliv na jejich zdravotní stav. Domnívám se proto, že opatření týkající se studia a odborné praxe, které spočívá v požadavku na ochutnávání všech připravených jídel, sleduje legitimní cíl; a to jak zajištění bezpečné nutriční výživy, tak dosažení adekvátního vzdělání studentů, které je nezbytné pro výkon práce nutričního terapeuta, odpovídá udělené akreditaci a požadavkům praxe pro výkon tohoto povolání.

C.6 Přiměřenost a nezbytnost

Dalším navazujícím krokem je posouzení, zda jsou prostředky nebo opatření zvolené k dosažení legitimního cíle přiměřené a nezbytné, resp. zda nelze sledovaného cíle dosáhnout jinak.

Zvolený prostředek spočívá v požadavku nezbytné závěrečné kontroly a ochutnání každého jídla. Požadavek má být součástí přípravy každého jídla a znamená finální kontrolu nezávadnosti všech použitých surovin těsně před

²⁹ Náplň studia, která je zveřejněna, uvádí, že „*od 2. ročníku je zařazen jeden z hlavních odborných předmětů - klinická výživa. Praktická výuka je realizována v odborných učebnách školy v předmětu příprava pokrmů. Součástí výuky je i hospodářské i ekonomické zajištění a **hodnocení potravin, výrobků a provozu**. Od 3. ročníku je kladen větší důraz na odbornou výuku. Hlavním předmětem je výživa a léčebná výživa. Obsah výuky postupně přechází od **praktické přípravy stravy v odborných učebnách školy**, k výuce ve stravovacích zařízeních zdravotnického zaměření, lůžkových odděleních a ve speciálních odborných poradnách výživy a léčebné výživy.*“

³⁰ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 39/2005 Sb., kterou se stanoví minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání, ve znění zákona č. 129/2010 Sb.

³¹ dle vyjádření Ministerstva školství

³² dle vyjádření Ministerstva školství

³³ dle vyjádření Ministerstva zdravotnictví

³⁴ dle vyjádření Fakultní nemocnice Z.

podáváním jídla. Jsem toho názoru, že v tomto případě nelze zvolit jiný způsob kontroly jídla, který by dosáhl srovnatelný efekt. Argument stěžovatelky, že masové pokrmy byla zvyklá v minulosti jíst, a proto zná jejich chuť, nemohu v této souvislosti považovat za akceptovatelný. Rovněž nemohu akceptovat řešení spočívající v náhradě masových surovin za alternativní. Cílem požadavku ochutnání totiž není primárně jednorázové získání vědomosti o tom, že uvařená jídla mají určitou chuť. Domnívám se, že hlavním cílem tohoto opatření je zejména průběžná a opakovaná kontrola nezávadnosti, kvality a zároveň i chuti a dochucení konkrétních uvařených jídel. Těmito způsoby by proto nemohlo dojít k naplnění sledovaného cíle.

Požadavek spočívající v závěrečné kontrole a ochutnání každého jídla považuji za přiměřený a nezbytný.

C.7 Výkon zaměstnání nutričního terapeuta

Stěžovatelka namítala, že v rámci výkonu práce nutričního terapeuta nemusí být odmítnutí ochutnávání problém, protože nutričního terapeuta – vegetariána může při ochutnávání masových jídel zastoupit jiný kolega přítomný na pracovišti.

Jak jsem uvedla výše, je nevyhnutné rozlišovat **přístup ke vzdělávání** (tj. povinnost studentky – vegetariánky ochutnávat masové pokrmy v rámci výuky) a **výkon práce ve smyslu pracovněprávních předpisů** (tj. povinnost a odpovědnost zaměstnankyně – vegetariánky). Rovněž zacházení se všemi zaměstnanci a zákaz diskriminace v pracovněprávních vztazích upravují ustanovení § 16 a § 17 zákoníku práce.³⁵ Pro bližší vymezení diskriminace odkazuje na antidiskriminační zákon. Právní rámec je proto stejný jako v případě vzdělávání; v rámci výkonu práce se zaměstnavatel může dopustit přímé i nepřímé diskriminace vůči zaměstnanci, a to i z důvodu náboženství, víry nebo světonázoru. Nepřímou diskriminací není, pokud je ustanovení, kritérium nebo praxe objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.

Fakultní nemocnice Z. naznačila, že v rámci provozu větších zařízení by bylo možné uvažovat o tom, že by nutriční terapeut – vegetarián mohl být nahraditelný, resp. zastupitelný jiným kolegou, ale znamenalo by to omezení pro další pracovní činnosti a pro jiné zaměstnance. Rovněž by to mělo vliv na počet nutričních terapeutů na jedné směně (alespoň pět). V menších provozech by to nebylo vůbec možné, protože se většinou střídají pouze dva zaměstnanci.³⁶

V obecné rovině musí každý zaměstnavatel rozdělovat směny a nastavovat podmínky provozu s ohledem na svoje možnosti a musí zajistit, aby rozvržení směn nebylo v rozporu s hledisky bezpečné a zdravé neohrožující práce a respektovat dobu nepřetržitého odpočinku mezi dvěma směny. Při rozvržení směn by současně nemělo docházet k zásahu do práv zaměstnanců. **Zaměstnavatel může uspokojit požadavek zaměstnance i tak, že zajistí, aby ochutnávání masových jídel prováděl jiný zaměstnanec, pokud to provoz konkrétního zařízení dovoluje.** Po zaměstnavateli ale nelze požadovat, aby automaticky bez dalšího vyhověl požadavku zaměstnance, který by například spočíval v zajištění dalšího zaměstnance,

³⁵ zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

³⁶ dle vyjádření Fakultní nemocnice Z.

který by prováděl ochutnávání masových jídel. Posouzení toho, zda by se zaměstnavatel dopustil, nebo nedopustil nepřímé diskriminace vůči zaměstnanci, se ale vždy musí odvíjet od konkrétních okolností a podmínek na pracovišti. Dovoluji si v této souvislosti odkázat na závěry mého předchůdce v právně příbuzné věci.³⁷

D - Závěry

S ohledem na výše uvedené proto konstatuji, že ačkoliv byl v rámci studia stěžovatelčin světonázor ve formě vegetariánství dotčen požadavkem na ochutnávání všech pokrmů včetně masových, nejednalo se o nepřímou diskriminaci ve smyslu antidiskriminačního zákona. Tento požadavek je totiž přípustnou formou rozdílného zacházení ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 věta druhá antidiskriminačního zákona.

Zprávu zasílám stěžovatelce a střední a vyšší odborné zdravotnické škole X. Pokud se některá z nich bude chtít k věci vyjádřit, očekávám, že tak učiní ve lhůtě 30 dnů od doručení zprávy o šetření.

Rovněž považuji za vhodné informovat o svých zjištěních i další subjekty, na které jsem se v průběhu obrátila, proto zasílám tuto zprávu na vědomí i Ministerstvu školství, Ministerstvu zdravotnictví a Fakultní nemocnici Z.

Závěrem sděluji, že má zpráva a názory v ní vyjádřené nemění nic na skutečnosti, že stěžovatelka může (stále) podat antidiskriminační žalobu. Nelze samozřejmě vyloučit, že soud bude mít na její případ jiný názor. Jeho závěry budou pro obě strany závazné a já je budu respektovat.

Mgr. Anna Š a b a t o v á, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(zpráva je opatřena elektronickým podpisem)

³⁷ zpráva o šetření ve věci odmítnutí požadavku na volné soboty z náboženských důvodů ze dne 23. 5. 2011, sp. zn. 176/2010/DIS, dostupná: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2328>